

KONKURENTSIAMET

VAIDEOTSUS

AS Alexela
Registrikood 10015238
Harju maakond
Tallinn
Roseni tn 11, 10111
menetus@cobalt.legal

17.06.2024 nr 7-10/2024-013

Elektrum Eesti OÜ
Registrikood 11399985
Harju maakond
Tallinn
Endla tn 15, 10122
agnes.makk@elektrum.ee

Eesti Energia AS
Registrikood 10421629
Harju maakond
Tallinn
Lelle tn 22, 11318
marlen.tamm@energia.ee
kristjan.kuhi@energia.ee

Elering AS
Registrikood 11022625
Harju maakond
Tallinn
Kadaka tee 42, 1291
info@elering.ee

**AS Alexela, Elektrum Eesti OÜ ja Eesti Energia AS vaide lahendamise kohta
Konkurentsiameti 05.04.2024 otsusele nr 7-10/2024-007**

Resolutsioon

**Jätta AS Alexela, Elektrum Eesti OÜ ja Eesti Energia AS-i vaie Konkurentsiameti
05.04.2024 otsusele nr 7-10/2024-007 „Elering AS elektrienergia bilansiteenuse hinna
arvutamise ühtse meetodika muudatuste kooskõlastamine“, rahuldamata
(haldusmenetluse seaduse § 85 p 4).**

Edasikaebamise kord

Vaideotsusega mittedõustumise korral on AS Alexelal, Elektrum Eesti OÜ-l ja Eesti Energia AS-il õigus esitada kaebus Tallinna Halduskohtule 30 päeva jooksul vaideotsuse teatavakstegemisest arvates.

1. Vaide aluseks olevad asjaolud kokkuvõtvalt ja vaide nõue

05.04.2024 kooskõlastas Konkurentsiamet otsusega nr 7-10/2024-007 (Otsus, **lisa 1**) Elering AS-i (Elering) taotluse kooskõlastada elektrienergia bilansiteenuse hinna arvutamise ühtse meetoodika (Metoodika) muudatused.

07.05.2024 registreeriti Konkurentsiametis AS Alexela, Elektrum Eesti OÜ ja Eesti Energia AS-i (edaspidi ka vaide esitajad) vaide (**lisa 2**), milles ettevõtjad taotlevad Otsuse kehtetuks tunnistamist kehtetuks osas, milles Konkurentsiamet kooskõlastas Elering AS bilansiteenuse hinna arvutamise uue meetoodika.

17.05.2024 teavitas Konkurentsiamet ettevõtjaid, et kuna viib vaide osas haldusemenetluse seaduse (HMS) alusel läbi vaidemenetlust ning kuna vaiet on vaja täiendavalt uurida, pikendab amet vaide läbivaatamise tähtaega 30 päeva võrra vastavalt HMS § 84 lõikele 2.

30.05.2024 teavitas Konkurentsiamet vaide esitajaid, et neil on võimalik esitada vaide kohta täiendavad selgitusi ja seisukohtasid kuni 05.06.2024. Samuti, et suulise ärakuulamise korral on selleks võimalus 11.06.2024 Konkurentsiametis.

05.06.2024 saabusid vaide esitajate kirjalikud seisukohad.

11.06.2024 toimus Konkurentsiametis vaide esitajate ja Konkurentsiameti esindajate vahel kohtumine. Vaide esindajad selgitasid vades esitatud aluseid suuliselt veelkord ning täiendavaid uusi seisukohti esitada ei soovinud ja uusi asjaolusid ülesse ei kerkinud. Konkurentsiameti esindajad teavitasid, et vaidemenetluses otsuse tegemiseks puudub vaide esitajatelt täiendava teabe saamiseks vajadus Siiski lepiti kokku, et vaide esitajate poolt esitatakse täiendavad Otsusega kaasnevad mõjude hinnangud ja seda hiljemalt töönädala lõpuks (so 14.06.2024). Amet selgitas, et kujundab lõpliku seisukoha vaideotsuses, mille tähtajaks on hiljemalt 17.06.2024.

12.06.2024 esitas AS Alexela mõjude hinnangu.

14.06.2024 esitas Eesti Energia AS mõjude hinnangu.

17.06.2024 esitas Elektrum Eesti OÜ mõjude hinnangu.

2. Konkurentsiameti seisukoht ja põhjendused vaide sisulisel lahendamisel

2.1. Kooskõla kehtiva siseriikliku õigusega

Vaide esitajad toovad vaide punktis 3.5 välja (kokkuvõtvalt), et Konkurentsiameti Otsus ei ole kooskõlas kehtiva siseriikliku õigusega, kuna Konkurentsiamet väljus Metoodikas sisalduva sagedusreservide tasu kooskõlastamisel volitusnormi, vastavalt Elektriturseaduse (ELTS) § 53

lg 6, piiridest, mille kohaselt süsteemihaldur¹ töötab välja ja esitab Konkurentsiametile kooskõlastamiseks bilansiteenuse arvutamise ühtse meetoodika. Vaide esitajad tuginevad (kokkuvõtvalt) Põhiseadusele (PS), mille § 113 kohaselt tuleb kõik avalik-õiguslikud tasud kehtestada seadustes.

Seaduses tuleb kindlaks määrata rahalise kohustuse olemuslikud elemendid, mh kohustuse suuruse kindlakstegemise tingimused ja tasumise või sissenõudmise kord (3-4-1-14-09, punkt 28). Vabariigi Valitsuse määruse nr 180 „hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“ („HÕNTE“) § 12 punkt 4 kohaselt ei saa volitusnormiga üle anda (seadusandja) õigust reguleerida avalik-õiguslikke rahalisi kohustusi.

Vaide esitajad on seisukohal, et sagedusreservide tasu olulisi elemente ei ole seaduses reguleeritud, mistõttu on Otsus sagedusreservide tasu sisaldava Meetoodika heakskiitmiseks õigusvastane vastuolu tõttu ELTS § 53 lõige 6 volitusnormi piiride ja kõrgemalseisva õigusega (PS § 113).

Konkurentsiamet vaide esitajatega ei nõustu. Kuna amet on 05.04.2024 otsuse lk 1-2 selgitanud seadusest ja Komisjoni määrusest (EL) 2017/2195, 23. november 2017, millega kehtestatakse elektrisüsteemi tasakaalustamise eeskiri (EBGL)², tulenevaid volitusnorme, piirdeb Konkurentsiamet siinkohal kokkuvõtvalt järgnevaga. ELTS § 53 lõikest 6 tulenevalt süsteemihaldur töötab välja ja esitab Konkurentsiametile kooskõlastamiseks bilansiteenuse hinna arvutamise ühtse meetoodika. ELTS § 53 lõike 2 järgi süsteemihaldur lähtub bilansiteenuse osutamisel EBGL-st, millega kehtestaks elektrisüsteemi tasakaalustamise eeskiri. Põhivõrguettevõtja võib koostada ettepaneku luua lisaks tasakaaluarveldusele täiendav arveldusmehhanism, et katta tasakaalustamisvõimsuse hankekulud vastavalt EBGL jaotise 5. peatükile, halduskulud ja tasakaalustamisega seotud kulud. Täiendavat arveldusmehhanismi kohaldatakse tasakaaluhaldurite suhtes. Selleks tuleks soovitatavalt võtta kasutusele nappusel põhineva hinnakujunduse funktsioon. Kui põhivõrguettevõtjad valivad mõne teise mehhanismi, peavad nad seda oma ettepanekus põhjendada. Kõnealuse ettepaneku peavad heaks kiitma asjakohased reguleerivad asutused.

Lisaks EBGL-st tulenevale volitusnormile kiita heaks põhivõrguettevõtja poolt kooskõlastatav arveldusmehhanismi sisaldav meetoodika, sätestab ELLTS § 93 lõige 6, et Konkurentsiamet väljastab ELTS sätestatud juhul kooskõlastamise otsuseid.

Need alused on Otsuse puhul täidetud.

Lähtudes eeltoodust, ei ole tegemist vaide esitajate poolt viidatud avalik-õiguslike tasudega, mis vajaksid Riigikogu ja Vabariigi Presidendi poolt heakskiitmist ja seejärel ka Riigi Teatajas avaldamist ning peale seda 10 päeva jooksul jõustumist. Sellele protsessile peaks omakorda eelnema eelnõu väljatöötamine ja kooskõlastamine Vabariigi Valitsuse tasandil. Seda antud juhul tegema ei pea ning vastupidisel korral oleks see vastuolus Euroopa Liidu õiguses sätestatud alustega. Ka oleks sellisel juhul Eestis EBGL-st tuleneva regulatsiooni rakendamine võimatu. Mis teeks omakorda võimatuks õigeaegse sünkroniseerimise protsessi läbiviimise.

Konkurentsiamet lisab, et ELTS § 53 sätestatud regulatsioon jõustus 09.07.2018 peale mida kooskõlastas Konkurentsiamet Eleringi taotluse alusel 30.12.2019 otsusega nr 7-10/2019-013 Eleringi bilansiteenuse hinna arvutamise meetoodika, mis sisaldas ka Eleringi arveldust ja hinnakujundust puudutavad aluseid. Järgnenud kohtumenetluse käigus ei leidnud erinevad

¹ ELTS § 38 lõike 2 järgi on süsteemihalduriks põhivõrguettevõtja, kellel on süsteemivastutus. Eesti Vabariigi territooriumil on põhivõrguettevõtjaks Elering AS.

² Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32017R2195>

kohtuastmed, et ameti tegevus oleks olnud ELTS-i või põhiseadusega vastuolus³ Põhiseadusega vastuolu puudub Konkurentsiameti tegevuses ka Otsusega kooskõlastatud Metoodikat silmas pidades. Samuti, võrreldes 2019. aastal läbitud metoodika kooskõlastusprotsessiga ning kooskõlastatud hinnakujunduse alustega, ei loo 2024. aastal kooskõlastatud Metoodika ei iseseisvat õigust ja ei kehtesta avalikke õiguslikke rahalisi kohustusi – nii nagu 2019. aastal lähtuti asjakohastest ELTS-is ja EBGL-is sätestatud alustest, on nendest lähtunud ka 2024. aastal Metoodika koostamisel ja kooskõlastamisel.

Amet ei sea kahtluse alla vaide esitajate poolt väljatoodud Riigikohtu lahendite õiguspärasust, kuid on seisukohal, et kuna kõik vaide esitajate väited nende võimalike põhiseaduslike- ja ka muude õiguste rikkumiste kohta on põhjendamatud, ei ole vaide esitajate tuginemine väljatoodud Riigikohtu lahenditele asjakohane.

Seetõttu ei ole põhjendatud ka vaide esitajate etteheited hea õigusloome ja normitehnika eeskirja (HÕNTE) järgmise osas. Amet lisab, et HÕNTE § 45 lg 4 sätestab kohustuse põhjendada seaduseelnõu seletuskirjas riigisiselt kehtestatava ent EL õigusakti regulatsiooni täpsustava iseloomuga regulatsiooni olemust ja vajalikkust. See alus on täidetud – 09.07.2019 ELTS §-is 53 jõustunud elektrituruseaduse, energiamajanduse korralduse seaduse ja maagaasiseaduse muutmise seaduse 576 SE seletuskiri on kättesaadav Riigikogu veebilehel.⁴ ELTS § 53 muudatuste on selgitatud seletuskirja lk 11. Vaide esitajate seisukohad on põhjendamatud ja otsitud.

Lähtudes eeltoodust, jätab Konkurentsiamet vaide selles osas rahuldamata.

2.2. Kooskõla Euroopa Liidu elektriregulatsiooniga ja eesmärkidega

Vaide esitajad toovad vaide punktis 3.6 välja (kokkuvõtvalt), et Konkurentsiameti Otsus on õigusvastane, kuna kooskõlastatud Metoodikas ettenähtud sagedusreservide tasu kogumise põhimõtted on vastuolus Euroopa Liidu elektriregulatsiooni ja selle eesmärkidega. Vaide esitajad tuginevad EBGL artikkel 5 lõikele 1, mille kohaselt tuleb Konkurentsiametil bilansiteenuse hinnastamise ettepaneku läbivaatamisel tagada kooskõla EBGL eesmärgiga, aidata kaasa turgude lõimimisele, mittediskrimineerimisele, tõhusale konkurentsile ja turu nõuetekohasele toimimisele. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/944, 5. juuni 2019, elektrienergia siseturu ühiste normide kohta ja millega muudetakse direktiivi 2012/27/EL (Direktiiv)⁵ artikkel 5 lõike 4 kohaselt peab riiklik sekkumine elektri hinnakujundusse olema muuhulgas selgelt määratletud, läbipaistev, mittediskrimineeriv ja kontrollitav; ning ei tohi turuosalistele diskrimineerival viisil kaasa tuua lisakulusid.

Vaide esitajad leiavad, et puudub mehhanism, mis lubaks bilansihalduritel sagedusreservide tasu ühetaoliselt klientidele edasi arveldada. Ettevõtjad lisavad, et Otsusele eelnenud avaliku konsultatsiooni käigus osutati, kuidas sagedusreservide tasu võiks olla osa võrgutariifist või näidatav eraldi kulureal (Otsuse lk 8). Elering ja Konkurentsiamet lükkasid need ettepanekud tagasi, olles seejuures möönnud, et Kesk-Euroopas hüvitatakse reservvõimsuste hankimise kulu just osana võrgutariifist (Otsuse lisa „Balancing Capacity Cost Settlement“ lk 8, lisa 3). Elering on kinnitanud, et Otsusele tuginevas tasusüsteemis peavad kõik avatud tarnijad muutma oma elektrilepingute hinnastamise struktuuri, nii et sõltumata paketist saab müüja lisada kliendile

³ Kohtuotsused on kättesaadavad: <https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/fail.html?fid=298145575> ja <https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/fail.html?fid=298183165>

⁴ Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/469fc0ff-35d7-472a-b01a-3bc968dae72b/Elektrituruseaduse,%20energiamajanduse%20korralduse%20seaduse%20ja%20maagaasiseaduse%20muutmise%20seadus/>

⁵ Kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019L0944>

juurde Elering AS avaldatud bilansiteenuse tariifid (lisa 4, lk 12). Ettevõtjate hinnangul aga ei ole alati võimalik ning põhjustab olulisi turuosalisi kahjustavaid konkurentsimoonusi.

Ettevõtjad toovad välja, et Elektrimüüjad sõlmivad praktikas tarbijatega pikaajalisi (sh fikseeritud hinnaga ja lõpetamistasuga) lepinguid, mille täitmiseks ostetakse turult elektrit ette ning Otsuses toodud kaalutus bilansihaldurite 2025. aasta sõlmitud elektrilepingute kohta ei kajasta probleemi tegelikku ulatust. Sagedusreservide tasu edasiarveldusmehhanismi puudumise tõttu pannakse elektrimüüja seeläbi valiku ette, kas kanda tasu oma marginaalist (mis võib tähendada, et teenust pakutakse kahjumlikult) või muuta kliendiga sõlmitud lepingut (mis võib anda kliendile õiguse pikaajaline leping üles öelda (ilma lõpetamistasuta), mispuhul kaotab elektrimüüja oodatava käibe, mis pidi katma konkreetse kliendi teenindamiseks etteostetud elektrienergia kulu). Vaide esitajate hinnangul diskrimineeritakse bilansihaldureid ja elektrimüüjaid, kelle lepingutingimused ei võimalda sagedusreservide tasu kliendile edasi arveldada. Kokkulepitud hinnaga lepingute puhul jääb vastav kulu bilansihalduri või elektrimüüja kanda, mis kahjustab turuosaliste konkurentsivõimet ja toob neile kaasa lisakulusid.

Kokkuvõtvalt on vaide esitajad seisukohal, et bilansiteenuse taustsüsteemiga tuleb soodustada turuosaliste vahelist konkurentsi (EBGL artikkel 44 lõige 1 punkt g), kuid Metoodikast puuduva sagedusreservide tasu edasiarveldusmehhanismi tõttu on Konkurentsiameti poolt Otsusega heakskiidetud tasusüsteem aga hoopis konkurentsi kahjustav ning Otsus seega vastuolus EBGL artikkel 5 lõikega 1 ja artikkel 44 lõige 1 punktiga g ning Direktiivi artikkel 5 lõikega 4.

Konkurentsiamet vaide esitajatega ei nõustu. Konkurentsiamet on juba punktis 2.1 regulatsiooni kohaldamise alused välja toonud ja neid täiel määral siinkohal ei korda. Amet piirdub järgneva:

EBGL artikkel 3 lõige 1 sätestab EBGL eesmärgid, milleks on muuhulgas aidata kaasa elektriülekanalüsteemi ja elektrisektori tõhusale pikaajalisele toimimisele ja arengule liidus ning aidata ühtlasi kaasa ka päevasisese turu, järgmise päeva turu ja tasakaalustamisturu tõhusale ja järjepidevale toimimisele. Lisaks, tagada, et tasakaalustamisteenuste hankimine toimiks õiglaselt, objektiivselt, läbipaistvalt ja turupõhiselt, hoides ära põhjendamatuid takistusi uute ettevõtjate turule sisenemisel, edendades tasakaalustamisturgude likviidsust ning vältides samal ajal põhjendamatuid konkurentsimoonusi elektri siseturul.

Vastavalt EBGL artikkel 44 lõikele 3 võib iga põhivõrguettevõtja koostada ettepaneku luua lisaks tasakaaluarveldusele täiendav arveldusmehhanism, et katta tasakaalustamisvõimsuse hankekulud ning täiendavat arveldusmehhanismi kohaldatakse tasakaaluhaldurite (bilansihaldurite) suhtes.

Metoodika lähtub põhimõttest, et elektrisüsteemi bilansi tagamise kulud põhjustab nii tootmine kui ka tarbimine ning seetõttu on põhjendatud kulude kandmine samuti nii tootmise kui ka tarbimise poolt. Metoodikas on võimalik ka tootmist eelistada ja kõik kulud tarbimisele jätta, kuid sellisel juhul katab tarbimine ka tootmise poolt põhjustatud kulud ja ekspordisituatsioonis rist-subsideerib ekspordi sihtkoha riikide elektri hinda.

Bilansiteenuse tariifstruktuuri ülesehitus põhineb bilansivastutuse põhimõttel, mis on sarnane Põhjamaade aastakümnete pikkuse praktikaga. See hõlmab ka reguleerimisvõimsuste hankimise kulud, mis jaotuvad nii tootjate kui tarbijate vahel, võimaldades mõlemal kliendigrupil madalamat kulukomponenti. Tootjad, kes pakuvad süsteemihaldurile reguleerimisvõimsusi, saavad oma kulud kompenseeritud, samas need, kes ei paku reguleerimisvõimsusi süsteemitasakaalustamiseks, peaksid katma reguleerimisvõimsuste kulud võrdselt tarbijatega. Selline lähenemine pakub elektritootjatele stiimulit osaleda loodaval Balti võimsusturul ning aitab elavdada loodavat võimsusturgu, mis tõstab turu likviidsust ja aitab

tagada varustuskindlust. See omakorda annab võimaluse turul soodsamate hindade väljakujunemiseks. Eestis ja Baltikumis ei ole seni elektritootmisele rakendatud täiendavaid võrgu kasutamise tariife ega bilansiteenuse tariife, erinevalt Põhjamaadest. Kui vaadelda elektritootmise osakaalu energiabilansis, ei ole Põhjamaade mudel kahjustanud sealset energiatootmise võimekust.

Tasakaalustamisvõimsuse hankekulude hinnastamine ülekandevõrgutariifi ei ole Konkurentsiameti hinnangul põhjendatud, kuna bilansivastutuse tagamine ei ole otseselt seotud ülekandevõrgu füüsilise käitamisega ega võrguteenuse pakkumisega ning ülekandetariif rakendub vaid tarbijatele (Eestis ei ole rakendatud tootjatariifi). ELTS alusel on bilansivastutus iga turuosalise kohustus tagada, et tema poolt kauplemisperioodil ostetud ja/või võrku antud elektrienergia kogus ning tema poolt samal kauplemisperioodil müüdud ja/või võrgust võetud elektrienergia kogus on tasakaalus. See tähendab, et elektrisüsteemiga ühendatud kõik tootjad ja tarbijad vastutavad süsteemi tasakaalu eest, aidates kaasa sellele, et elektritootmine ja tarbimine oleksid omavahel tasakaalus. Tulenevalt eeltoodust ning asjaolust, et eabilanss on suurel määral põhjustatud ka tootmisest (siinjuures eriti taastuvenergia tootmisest) on põhjendatud lähenemine, et tasakaalustamisvõimsuse hankekulud hinnastatakse läbi bilansihaldurite/elektrimüüjate lõppkliendile (tootjatele ja tarbijatele). AS Alexela on Metoodika sobivust kinnitanud ka oma tagasisides (lisa 5), Konkurentsiameti poolt läbiviidud avalikul konsultatsioonil, Metoodika osas, tuues välja, et AS Alexela hinnangul on muudatusettepanekud suures pildis vastuvõetavad ning samuti ka neutraalsuskulude jaotamine tarbimise ja tootmise portfelli vahel.

ACER on seisukohal, et lähenemine, kus eabilansi tasudega jäetakse katmata tasakaalustamisvõimsuse kulud (kaetakse ülekandevõrgu tariifist sotsialiseeritult), **ei paku bilansihalduritele piisavat stiimulit tagada efektiivselt süsteemi (oma bilansipiirkonna) tasakaalus hoidmist. ACER toob välja, et tasakaalustamisvõimsuste kulude sotsialiseerimine (ülekandevõrgu tariifi lisamine) võib piirata bilansihaldurite stiimulit hoida süsteemi efektiivselt tasakaalus ning sellisel juhul on vajalik leida bilansihalduritele täiendavaid stiimuleid.**⁶

Sarnaselt Põhjamaade mudeliga täiendavate elektrisüsteemi tasakaalustamise kulude (reguleerimisvõimsuse hankimise kulu ja tasakaalustamise neutraalsuskulu) kogumine bilansiteenuse tootmise ja tarbimise tariifide kaudu tagab suurema läbipaistvuse bilansienergia hinna ja bilansiteenuse tasude kujunemisel ning aitab tagada süsteemihalduri finantsneutraalsust.

Seega on lähtub kooskõlastatud Metoodika EBGL artikkel 44 lõikes 1 toodud arveldamisega seotud üldpõhimõtetest, millega antakse asjakohased majanduslikud signaalid, mis kajastavad tasakaalustamatuse olukorda, tagatakse, et tasakaaluarveldamisel lähtutakse hinnast, mis kajastab energia väärtust reaalist ning antakse tasakaaluhalduritele stiimul tagada või taastada süsteemi tasakaal. Lisaks antakse tasakaalustamisteenuse osutajatele stiimul pakkuda ja tarnida ühendavale põhivõrguettevõtjale tasakaalustamisteenuseid. Samuti lähtub kooskõlastatud Metoodika EBGL artikkel 44 lõikes 3 toodud põhimõttest, et tasakaalustamisvõimsuse hankekuludega seonduvat arveldusmehhanismi kohaldatakse bilansihaldurite suhtes. Kuna Metoodika rakendamise ühtlustatakse tasakaalustamisvõimsuse hankimise põhimõtteid Põhjamaadega, täidab metoodika EBGL artikkel 44 lõige 1 punktist d tulenevat üldpõhimõtet hõlbustada tasakaaluarveldusmehhanismide ühtlustamist.

Vaide esitajad toovad välja, et edasiarveldusmehhanismi puudumine kahjustab bilansihaldurite

⁶ ACER Market Monitoring Report, 2015, lk 211, punktid 570 ja 571

https://acer.europa.eu/sites/default/files/documents/Publications/ACER_Market_Monitoring_Report_2015.pdf

vahelist konkurentsi. Konkurentsiamet selle väitega ei nõustu, kuna edasiarveldusmehhanism jäetakse bilansihaldurite otsustada, mis annab bilansihalduritele selles osas valiku vabaks hinnakujunduseks ehk elektrimüüjatel on vabadus kujundada elektripakette vastavalt vabaturupõhimõtetele. ELTS § 75¹ lõige 1 sätestab küll nõuded arvel esitatavate andmete kohta, kuid ei reguleeri arvel esitatavaid hinnakomponente ega nende hulka. Selline lähenemine täidab EBGL artiklis 44 lõike 1 punktis g sätestatud üldpõhimõtet soodustada turuosaliste vahelist konkurentsi. ELTS § 40 lõike 4 kohaselt on süsteemihalduril oma kohustuste täitmiseks vajalikku reguleerimisvõimsust ostes vajalik järgida vabaturupõhimõtteid ning vältida põhjendamatu piirangute kehtestamist. Tulenevalt eelnimetatust ei ole edasiarveldusmehhanismi kehtestamine bilansihalduritele põhjendatud, kuna sellise mehhanismi kehtestamine võib bilansihaldurite konkurentsi hoopis kahjustada, seades põhjendamatud piirangud ning olla vastuolus vaba hinnakujunduse põhimõtetega.

Piirangute rakendamine bilansihalduritele, edasiarveldusmehhanismi näol võib, potentsiaalselt negatiivset mõju omada tarbijate hindadele, kuna vastava mehhanismi rakendamine seaks kõikidele bilansihalduritele kohustuse hinnastada ümber kõik vabaturu põhised elektripaketid, mille tulemusena võib elektripakettide hind kõikide tarbijate jaoks muutuda ühtselt kallimaks, mis kokkuvõttes kahjustab tarbijaid. Konkurentsiamet on seisukohal, et vabaturu põhimõtetest lähtuv hinnakujundus on nii tarbijate kui ka bilansihaldurite seisukohast soodsaim ning turgu mittekahjustav.

Konkurentsiamet on oma Otsuses arvesse võtnud, et bilansihalduritel on osa elektrilepinguid pikemaks ajaks ette sõlmitud ning on Otsuses pidanud põhjendatuks, et Metoodikast tulenevalt katab ühekordse meetmena 2025. aastal süsteemihaldur käsitsi aktiveeritavate reguleerimisvõimsuste (mFRR) hankimise kulu 20% ulatuses ülekandevõrgu tariifist (sarnaselt Soomele⁷, kus kaetakse reguleerimisvõimsuse hankimise kulud kombineerituna bilansiteenuse tootmise ja tarbimise tariifist ja ülekandevõrgu tariifist. Sealhulgas, kogudes 100% sageduse hoidmise reserveid (normaaltalitus) (FCR-N) kuludest, 100% automaatsete sageduse taastamise reserveid (aFRR) kuludest ja 80% manuaalsete sageduse taastamise reserveid (mFRR) kuludest bilansiteenusest. Ülekandevõrgu tariifist kogutakse 20% mFRR kuludest ja 100% sageduse hoidmise reserveid (häiringute jaoks) (FDR-D) kuludest).

Konkurentsiamet lisab täiendavalt, et nii AS Alexela, Elektrum Eesti OÜ ja Eesti Energia AS-i kehtivad elektrilepingu tüüptingimused võimaldavad tüüptingimusi ja hinnakirja elektrimüüjal ühepoolset muuta, kui selline vajadus tuleneb õigusaktide, turuolukorra või tururegulatsiooni muutumisest ja elektrituru arengutest või lepinguga seotud teenuste või äririskide paremast määratlemisest. Lepingu teisel osapoolel (kliendil) ei ole võimalik lepingut ühepoolset üles öelda, kui vastav muudatus tuleneb õigusaktides tehtud muudatustest. Järgnevalt on esitatud väljavõtted vaide esitajate elektrilepingu tüüptingimustest:

1. AS Alexela kodutarbija elektrilepingu tüüptingimused (lisa 6) punkt 2.5: „*Meil on õigus järgmiseks Hinnaperioodiks Hinda või Tootetingimusi muuta, teavitades Teid sellest Tüüptingimuste punktis 7.1 sätestatud viisil ette vähemalt kolmkümmend (30) kalendripäeva enne järgmise Hinnaperioodi algust, kui vajadus muudatusteks tuleneb õigusaktide, turuolukorra, sisseostuhindade, konkurentsitingimuste või tururegulatsiooni muutumisest või muudest sarnastest asjaoludest. Kui Me ei ole Teid muudatustest nimetatud tähtjaks teavitanud, kehtivad eelmise Hinnaperioodi Tootetingimused, sh Hind ka järgmisel Hinnaperioodil. Kui Te ei nõustu Hinna või Tootetingimuste muutmisega, on Teil õigus Leping üles öelda vastavalt Tüüptingimuste punktile 4.2.*“

⁷ https://www.fingrid.fi/en/electricity-market/reserves_and_balancing/#covering-of-costs

Sealjuures sätestab tüüptingimuste punkt 4.2 järgneva: „*Juhul kui Te ei nõustu Tüüptingimuste, Tootetingimuste või Hinna muutmisega, on Teil õigus Leping ühepoolset üles öelda, teavitades sellest Meid e-posti või telefoni teel kolmekümne (30) päeva jooksul arvates kuupäevast, mil oleme Teid muudatusest teavitanud, v.a juhul kui muudatus tuleneb õigusaktidest või korporatiivsündmustest ning on Teid soodustav. Kui Te ei ole eelpool nimetatud tähtaja jooksul Lepingut üles öelnud, siis loeme, et olete muudetud Tüüptingimustega, Tootetingimuste ja/või Hinnaga nõustunud. Lepingu ülesütlemine ei vabasta Ostjat kohustusest täita Lepingust kuni selle ülesütlemiseni tekkinud kohustusi, kusjuures nende kohustuste täitmise osas kohaldatakse Ostja suhtes seniseid Tüüptingimusi.*“

2. AS Alexela äritarbija elektrilepingu tüüptingimused (lisa 7) punkt 2.5: „*Meil on õigus tähtajatu Lepingu korral järgmiseks Hinnaperioodiks Hinda või hinnakomponente või hinnapõhimõtet muuta, teavitades Teid sellest Tüüptingimuste punktis 7.1. sätestatud viisil ette vähemalt kolmekümmend (30) kalendripäeva, kui vajadus muudatusteks tuleneb õigusaktide, turuolukorra, sisseostuhindade, konkurentsitingimuste või turegulatsiooni muutumisest või muudest sarnastest asjaoludest. Teates näitame ära kavandatava muudatuse ja selle muudatuse jõustumise aja. Kui Me ei ole Teid muudatustest nimetatud tähtjaks teavitanud, kehtivad eelmise Hinnaperioodi Tootetingimused, sh Hind ka järgmisel Hinnaperioodil. Kui Te ei nõustu Hinna või hinnakomponentide või hinnapõhimõtete muutmisega, on Teil õigus Leping üles öelda vastavalt Tüüptingimuste punktile 4.2.*“

Sealjuures sätestab tüüptingimuste punkt 4.2 järgneva: „*Juhul kui Te ei nõustu Tüüptingimuste muutmisega, on Teil õigus Leping ühepoolset üles öelda, teavitades sellest Meid e-posti või telefoni teel kolmekümne (30) päeva jooksul arvates kuupäevast, mil oleme Teid Tüüptingimuste muutmisest teavitanud, v.a juhul kui muudatus tuleneb õigusaktidest või korporatiivsündmustest ning on Teid soodustav. Kui Te ei ole eelpool nimetatud tähtaja jooksul Lepingut üles öelnud, siis loeme, et olete muudetud Tüüptingimustega nõustunud. Lepingu ülesütlemine ei vabasta Ostjat kohustusest täita Lepingust kuni selle ülesütlemiseni tekkinud kohustusi, kusjuures nende kohustuste täitmise osas kohaldatakse Ostja suhtes seniseid Tüüptingimusi.*“

3. Elektrum Eesti OÜ kodutarbija elektrilepingu tüüptingimused (lisa 8) punkt 5.8: „*Müüjal on õigus käesolevaid Üldsätteid ühepoolset muuta või kehtestada uued, kui see on vajalik tulenevalt õigusaktide muutumisest, elektrituru arengutest või Lepinguga seotud teenuste või äririskide paremast määratlemisest või efektiivsuse parendamisest. Klienti teavitatakse sellisest muudatusest vähemalt 1 kuu ette ja kui Klient muudatustega ei nõustu, on tal õigus Leping lõpetada 1 kuu jooksul Müüja vastava teate saamisest alates.*“

Sealjuures sätestab tüüptingimuste punkt 2.3.1, et elektrimüüjal on õigus järgneva: „*nõuda Kliendilt Lepingu ennetähtaegse lõpetamise tasu („Lõpetamistasu“) maksmist, kui Lepingu I osas on see ette nähtud ning Leping lõppeb seoses i) Kliendi Võrguteenuste lepingu lõppemisega, ii) Kliendi poolt Lepingu korralise ülesütlemisega või iii) Müüja poolt Lepingu ülesütlemisega Kliendi poolse Lepingu rikkumise tõttu.*“

4. Elektrum Eesti OÜ äritarbija elektrilepingu tüüptingimused (lisa 9) punkt 5.8: „*Müüjal on õigus käesolevaid Üldsätteid ühepoolset muuta või kehtestada uued, kui see on vajalik tulenevalt õigusaktide muutumisest, elektrituru arengutest või Lepinguga seotud teenuste või äririskide paremast määratlemisest või efektiivsuse parendamisest. Klienti teavitatakse sellisest muudatusest vähemalt 1 kuu ette ja kui Klient muudatustega ei nõustu, on tal õigus Leping lõpetada 1 kuu jooksul Müüja vastava teate saamisest alates, millisel juhul Lõpetamistasu ei rakendata.*“

Sealjuures sätestab tüüptingimuste punkt 2.3.1, et elektrimüüjal on õigus järgneavaks: „nõuda Kliendilt Lepingu ennetähtaegse lõpetamise tasu („Lõpetamistasu“) maksmist, kui Lepingu I osas on see ette nähtud ning Leping lõpeb seoses i) Kliendi Võrguteenuste lepingu lõppemisega, ii) Kliendi poolt Lepingu korralise ülesütlemisega või iii) Müüja poolt Lepingu erakorralise ülesütlemisega Kliendi poolse Lepingu rikkumise tõttu.“

5. Enefit AS (Eesti Energia AS) elektrilepingu tüüptingimused (lisa 10) punkt 7.3: „Müüjal on õigus tüüptingimusi ühepoolselt muuta või kehtestada uued tüüptingimused juhul, kui seda tingivad muudatused kehtivates õigusaktides või tavades, vastava valdkonna või kauba sisulisest arengust, ostjatele kauba või teenuste kasutamiseks täiendavate või paremate võimaluste loomisest või vajadusest täpsustada kauba müügi või teenuste osutamise või kasutamise seotud asjaolusid või äririske.“

Sealjuures sätestab tüüptingimuste punkt 7.5: „Kui ostja ei nõustu tüüptingimuste muudatuste või uute tüüptingimustega, siis on tal õigus leping üles öelda, teatades sellest punktis 9.1. sätestatud viisil müüjale hiljemalt 14 päeva enne muudatuste või uute tüüptingimuste jõustumist, välja arvatud juhul, kui tüüptingimuste muudatused või uute tüüptingimuste kehtestamine on tingitud kehtivates õigusaktides tehtud muudatustest. Lepingu ülesütlemine ei vabasta ostjat kohustusest täita lepingust kuni selle ülesütlemiseni tekkinud kohustusi, kusjuures nende kohustuste täitmise osas kohaldatakse ostja suhtes seniseid tüüptingimusi.“

Lähtudes eeltoodust, on vastavate tüüptingimustega ja eeltoodud sätetega bilansihaldurid (ja elektrimüüjad) maandanud turuolukorrast (sh reservvõimsuste hankimisega tingitud kulude lisandumisest bilansiteenusesse) tingitud äririskid, kuna ka Euroopa õigusakt EBGL artikkel 44 lõige 3 näeb ette tasakaalustamisvõimsuse hankekuludega seonduva täiendava arveldusmehhanismi kohaldamist bilansihaldurite suhtes.

Konkurentsiamet juhib tähelepanu, et praktikas on ka varasemalt elektrimüüjad korrigeerinud fikseeritud elektripakettide hindasid tulenevalt bilansiteenuse hinna meetoodika muudatustest. Sellist lähenemist on aktsepteerinud ka Tarbijakaitseamet, kuna võlaõigusseadusest tuleneb põhimõte, et lepingu muutmist võib nõuda, kui pärast lepingu sõlmimist muutuvad lepingu sõlmimise aluseks olnud asjaolud ja sellega kaasneb lepingupoolte kohustuste vahekorra oluline muutumine, mistõttu ühe lepingupoolte kohustuste täitmise kulud suurenevad oluliselt või teiselt lepingupoolelt lepinguga saadava väärtus väheneb oluliselt. Tarbijakaitseamet on selgitanud, et vastav põhimõte on ette nähtud selleks, et taastada lepinguliste kohustuste tasakaal, kui pärast lepingu sõlmimist asjaolud muutuvad pooltest sõltumatult ja lepingu sõlmimise ajal ettenägematute asjaolude muutumise tõttu.⁸

Konkurentsiamet rõhutab, et reguleerimisvõimsuse hankimine on üks oluline osa Balti elektrisüsteemi sünkroniseerimisest Mandri-Euroopa sagedusalaga ning tulenevalt sünkroniseerimise nihkumisega 2025. aasta lõpust 2025. aasta algusesse, tuleb turuosalistel (mh bilansihalduritel) vastava turuolukorra ja selle muutusega arvestada. Sünkroniseerimise kiirendamine on küll oluline turumuutus, kuid on Baltikumi energiajulgeoleku tagamise seisukohalt äärmiselt oluline ja vajalik samm ning sealjuures ei saa eeldada, et bilansihaldurite ärihuvid kaaluvad üles sünkroniseerimise vajaduse (avalik huvi, vt ka järgnevat punkti 2.4), võttes mh arvesse kujunenud varustuskindluse ja julgeolekuolukorda.

Arvestades, et Otsus jõustus 05.04.2024 ning mille jõustumist kommuniqueeriti Eleringi poolt avalikult turuosalistele 09.04.2024 annab sellise üleminekuperioodi ette nägemine ja

⁸ ERR: Alexela tõstis fikseeritud elektrihinda, Eesti Energia peab võtet sobimatuks
<https://www.err.ee/875539/alexela-tostis-fikseeritud-elektrihinda-est-energia-peab-votet-sobimatuks>

bilansihaldurite tüüptingimustes sisalduvad sätted bilansihalduritele täiendava aja ja võimaluse äririskide maandamiseks ning Otsusega kaasnevate mõjude arvesse võtmiseks oma ärimudelid ja teenuste hinnakirjas. Lisaks toimus Metoodika avalik konsultatsioon perioodil 28.11.2022 – 06.01.2023, millest tulenevalt olid turuosalisel juba avaliku konsultatsiooni perioodil teadlikud võimalikest Metoodikaga kaasnevatest muudatustest tulevikus. Elering on alates 01.02.2025 rakenduvad esialgsed bilansiteenuse tariifi komponendid avaldanud kodulehel⁹.

Kokkuvõtvalt, lähtudes eeltoodust on Konkurentsiamet seisukohal, et Otsusega kooskõlastatud Metoodika, on kooskõlas Euroopa õigusega, sealhulgas EBGL artiklis 5 ja artiklis 44 sätestatuga ning ei ole konkurentsi kahjustav.

Vaide esitajad toovad vaide punktis 3.6 välja, et sagedusreservide tasu kujunemine ei ole piisavalt selge ning läbipaistev. Kinnitatud Metoodika kohaselt saaks Elering kahekuulise etteteatamisega bilansihalduritelt nõuda mistahes suuruses tasu. Ettevõtjate hinnangul Otsusega kehtestatud tasu puhul puuduvad vajalikud tasupõhimõtted nii seadusest (vaide punkt 3.5) kui Metoodikast. Seeläbi saab Elering Metoodikale tuginedes katta kulusid bilansihaldurite arvelt, ilma et bilansihalduritel oleks reaalne võimalus neid kulusid prognoosida või kontrollida. Otsuses esitatud põhjendused kahekuulise etteteatamise rakendamiseks on ekslikud – lühikese etteteatamisperioodi õigustamiseks kirjeldatakse, kuidas avatud tarnijad edastavad tariifid klientidele (lisa 1 lk 14). Eelnevalt on selgitatud, miks see ei ole alati võimalik

Samuti, et Metoodikat heakskiitev otsus peaks andma hinnangu ka bilansihalduse tulude ja kulude põhjendatusele. Otsuse lk 11 kohaselt on üheks bilansiteenuse kulukomponendiks bilansiteenuse administratiivkulud – süsteemihalduri kulud bilansiteenusega seotud personalile, IT süsteemidele ja üldkuludele. Vaide esitajatele teadaolevalt kasutatakse Elering IT süsteeme ja vastavat IT teenust keskselt kõigis Elering AS tegevusvaldkondades, mis seab kahtluse alla bilansiteenuse kulude eraldamise muust tegevusest. Sama kahtlus tõstatub ka seoses Elering AS personali- ja üldkuludega.

Vaide esitajad lisavad, et Bilansiennergia hinna kujunemisel ning bilansihalduseks vajalikke teenuseid kasutades tuleb tagada läbipaistvus (ELTS § 39 lõige 6 ja § 40 lõige 4). Konkurentsiametil on õigus nõuda Eleringilt tulude ja kulude jaotust eraldi süsteemi bilansi hoidmise ja selgitamise ning muu tegevuse kohta (ELTS § 39 lõige 5). Otsusest ei nähtu, et Elering bilansihalduse seniseid tulusid ja kulusid oleks analüüsitud, mistõttu ei saa veenduda sagedusreservide tasu kehtestamise vajalikkuses. Otsuses kirjeldatakse küll Eleringi soovi täiendavaks rahastuseks, kuid ei kontrollita, kas see on bilansihalduse finantsneutraalsuse tagamiseks vajalik.

Kokkuvõtvalt on vaide esitajad seisukohal, et Metoodika kinnitamine kui riiklik sekkumine elektri hinnakujundusse on olnud õigusvastane, kuna täiendava tasu arvestuspõhimõtted ei ole piisavalt selged, kontrollitavad ja läbipaistvad. Otsusega Metoodikale antud kooskõlastus volitab Eleringi bilansihalduritelt reguleerimisvõimsuse kulusid sisse nõudma, jättes bilansihaldurid ilma vajalikest õiguslikest tagatistest, mis lubaks kulusid prognoosida, kontrollida ja klientidele edasi arveldada. See on vastuolus nii Direktiivi artikkel 5 lõikega 4, ELTS § 39 lõikega 6 ja § 40 lõikega 4, kui ka siseriiklike tasude kehtestamise reeglitega.

Konkurentsiamet vaide esitajatega ei nõustu. Konkurentsiameti kooskõlastatud Metoodika punkt 2.5.2 kirjeldab tarbimise ja tootmise tariifi kujunemist:

„Tootmise ja tarbimise tariif, mis rakendatakse bilansihalduri bilansipiirkonnas mõõdetud tootmise ja tarbimise koguste summale ning mille kaudu süsteemihaldur katab muud punktis

⁹ Kättesaadav: <https://elering.ee/bilansiteenuse-tasud>

2.3 loetletud bilansiteenuse kulud, mida ei saanud katta kas bilansienergia hinna ja eabilansi tariifi kaudu“

Metoodika punktis 2.3 loetletud kulud on:

- 2.3.1. reguleerimisvõimsuse ja-energia ostuks tehtud põhjendatud kulutused;
- 2.3.2. süsteemivälise avatud tarne ostuks tehtud põhjendatud kulutused;
- 2.3.3. bilansienergia ostuks bilansihaldurilt tehtud põhjendatud kulutused;
- 2.3.4. bilansiteenuse osutamisega kaasnevad põhjendatud administratiivkulud.

Kuna energia ostuks tehtud põhjendatud kulutused hinnastatakse tarbimise ja tootmise tariifist eraldi ning administratiivkulud kaetakse tootmise ja tarbimise tariifist 50% ulatuses, siis kujuneb tootmise ja tarbimise tariifi hind tasakaalustamisvõimsuse ja süsteemivälise avatud tarne ostuks tehtud põhjendatud kuluste alusel. Lisaks kaetakse tootmise ja tarbimise tariifist 50% ulatuses bilansiteenuse osutamisega kaasnevad põhjendatud administratiivkulud.

Seoses Mandri-Euroopa sagedusalaga sünkroniseerimisel tekib Eleringil vajadus hankida tasakaalustamisvõimsust ning kaasnevad ka kulutused süsteemivälise avatud tarne ostuga. Tasakaalustamisvõimsuse hankimine hakkab toimuma 2025. aastal loodavalt Balti sagedusreservide võimsusturult. Kuna võimsusturg avaneb paralleelselt Mandri-Euroopa sagedusalaga sünkroniseerimisel, eeldatavasti veebruar 2025, ei ole Eleringi hinnangul selge, milliseks tootmise ja tarbimise tariif kujuneb, kuna turu pakkumine ja nõudlus ei ole käesoleval hetkel veel selge. Loodaval võimsusturul hakkavad turuhinnad kujuneva üks päev ette igaks järgneva päeva tunniks, millest tulenevalt võib potentsiaalselt igaks tunniks kujuneda erinev tasakaalustamisvõimsuse hind. Vastavalt Metoodikale, võib Elering tariife muuta, kuid vastav info tuleb avaldada vähemalt kaks kuud enne tariifi rakendamise aruandeperioodi. Kuna tootmise ja tarbimise tariifid kujunevad vastavalt turuolukorrale, on edaspidi bilansihalduritel võimalik eelnimetatud tariife prognoosida ajalooliste andmete põhjal.

Konkurentsiamet on seisukohal, et puuduvad alused arvata või järeldada, et Elering käitub ebamõistlikult Metoodikas sisalduvate tariifide arvutamisel ning, et Eleringi eesmärgiks on kahjustada tariifide arvutamisel bilansihaldurite tegevust. Otsusega kooskõlastatud Metoodikas sisalduvatest arvelduspõhimõtetest lähtuvalt tagab Elering oma tegevusega, EBGL artikkel 44 lõige 1 punkti i kohast, rahalist neutraalsust. Kui bilansihaldurite hinnangul selline kahjustav tegevus Eleringi poolt praktikas peaks esinema, siis vastavalt ELTS § 99 lõikele 1 on turuosalisel võimalus esitada kirjalik kaebus Konkurentsiametile. Vastavalt ELTS § 93 lõige 6 punktile 13 on Konkurentsiametil õigus ja kohustus kontrollida süsteemihalduri bilansiteenuse osutamisega seotud kulude põhjendatust. Amet lisab, et administratiivkulu tariifide suuruse põhjendatuse osas on amet varasemalt vajadusel läbi viinud järelevalvemenetlusi.

Vaide esitajad seavad kahtluse alla ka administratiivkulude põhjendatuse. Konkurentsiamet sellega ei nõustu ning osundab, et Otsusega ei muudeta administratiivkulude jaotamise põhimõtteid ning vastav vaidlus on lahendatud haldusasjas nr 3-20-180. Haldusasjas toodi välja, et ringkonnakohtu hinnangul on usutav, et bilansiteenuse osutamisel tekivad süsteemihalduril kulud, mis ei ole tingitud (üksnes) eabilansist ning ringkonnakohtule ei nähtu, et kulude jagunemist Eleringi osutatavate bilansiteenuste vahel oleks Konkurentsiametil võimalik oluliselt täpsemalt tuvastada. Kokkuvõtvalt on haldusasjas toodud välja, et administratiivkulude jaotamise proportsioon on mõistlik. Administratiivkulude jaotamine on Metoodikas sätestatud põhimõtete järgi praktikas toimunud üle kolme aasta ning Konkurentsiametile teadaolevalt ei ole selline kulude jaotus põhjustanud ühtegi probleemi.

Kokkuvõtvalt olukorras, mille puhul kohalduvas menetluspraktikas ei ole esinenud probleeme ning mille põhimõtete õiguspärusus on leidnud kinnitust ka jõustunud

kohtupraktikas ning puuduvad alused arvata või järeldada, et tulevikus see praktika enam ei toimi (mh, et Elering võib rikkuda talle kehtivaid kohustusi), ei ole vaide selles osas rahuldamine põhjendatud. Amet lisab, et ei saa oma tegevuses lähtuda vaide esitajate poolt väljatoodud hüpoteetilisest ja mittemillegile tuginevatest konstruktsioonidest Eleringi poolt tulevikus toimipandavate rikkumiste kohta. Selline haldusorgani tegevus oleks mh vastusolus nii ELTS-ist – kui ka haldusmenetluse seadusest tulenvate aluste ja põhimõtetega.¹⁰

Samuti on Konkurentsiamet seisukohal, et kooskõlastatud Metoodika on kooskõlas Euroopa õigusega ja ELTS § 39 lõikega 6 ja § 40 lõikega 4. Tulenevalt Metoodikas kirjeldatud tootmise ja tarbimise tariifi kujunemise põhimõtetest, on amet lisaks ka seisukohal, et Elering on lähtunud Metoodika koostamisel läbipaistvuse põhimõtetest. Metoodika alusel toimub reguleerimisvõimsuse ostmine lähtuvalt vabaturupõhimõtetest ning kuna igale bilansihaldurile (sh turuosalisele) rakenduv tootmise ja tarbimise tariif on sama, on täidetud turuosaliste võrdse kohtlemise põhimõte.

2.3. Otsuse ebaproportsionaalsusest ja kaalutusvigade sisaldumisest

Vaide esitajad toovad vaide punktis 3.7 välja (kokkuvõtvalt), et Otsus sisaldab kaalutusvigu ning on ebaproportsionaalne taotletava eesmärgi suhtes.

Samuti, et Otsus ei ole vaide esitajate hinnangul proportsionaalne sobivuse kriteeriumi alusel. ELTS § 53 lõike 6 eesmärk on kehtestada bilansiteenuse tasusüsteem, mis tagab: (i) süsteemihalduri finantsneutraalsuse; ja (ii) võimaldab bilansiteenuse majandusliku tulemi anda edasi võrgu kasutajale (EBGL artikkel 44 lõige 2). Vaide esitajate hinnangul sobib Otsus ehk süsteemihalduri finantsneutraalsuse saavutamiseks (Otsuse põhjal ei saa selles veenduda – vaide punkt 3.6.10), kuid kindlasti mitte bilansiteenusega seotud kasumi või kahjumi võrgukasutajale edasi andmiseks (puuduva edasiarveldussüsteemi tõttu võib sagedusreservide tasu jääda võrgu kasutaja asemel bilansihaldurite kanda – vaide punkt 3.6.4).

Vaide esitajate hinnangul ei täida Otsus ka vajalikkuse kriteeriumit. Ettevõtjad toovad välja, et sagedusreservide tasu saaks hüvitada osana võrgutariifist või kehtestada eraldiseisval kulureal kajastatava maksena (sarnaselt taastuenergia tasuga), mis toetaks selle edasiarveldamist klientidele (kulu ei peaks katma elektrienergia hind, mis võib olla fikseeritud). Selline abinõu oleks bilansihalduritele vähem koormav ning ühtlasi sobiv, et saavutada EBGL artikkel 44 lõikes 2 sätestatud eesmärki kanda tasu edasi võrgu kasutajale. Vaide esitajad on seisukohal, et Otsusega kooskõlastatud sagedusreservide tasu ilma edasiarveldamise mehhanismiga on eesmärgi saavutamiseks ebavajalik abinõu.

Vaide esitajate hinnangul ei täida Otsus ka mõõdukuse kriteeriumit. Eleringi finantsneutraalsuse tagamise eesmärk on kahtlemata oluline, kuid seejuures mitte ainus bilansiteenuse hinnastamise metoodika kooskõlastamise eesmärk (EBGL artikkel 44 lõike 2 kohaselt tuleb tagada ka majandusliku tulemi arveldamine võrgu kasutajale). Otsusega kinnitatud Metoodika tagab Eleringi finantsneutraalsuse äärmiselt ulatusliku ja intensiivse sekkumisega põhiõigustesse (eeskätt PS § 32 sätestatud omandiõigusesse) – Elering dikteerib bilansihalduritele tariife vastavalt vajadusele ning vaid kahekuulise etteteatamisega.

Kokkuvõtvalt on vaide esitajad Riigikohtu lahenditele tuginedes seisukohal, et Konkurentsiamet ei ole Metoodika kooskõlastamisel taganud proportsionaalsust (sobivust, vajalikkust ega mõõdukust), mistõttu on Otsus õigusvastane. Õigusvastase otsuseni on viinud

¹⁰ HMS § 5 lg 2 järgi haldusmenetluse viiakse läbi eesmärgipäraselt ja efektiivselt, samuti võimalikult lihtsalt ja kiirelt, vältides üleliigseid kulutusi ja ebameeldivusi isikutele.

kaalutusõiguse rikkumine – eeltoodud punktides arvestamata jätmine ning üksnes Elering AS finantsneutraalsuse saavutamisele keskendumine. Sama eesmärk tuleks (ja on võimalik) saavutada õiguspäraselt – bilansihaldurite põhiõiguste riivet minimeeriva bilansiteenuse hinnastamise meetodi kooskõlastamisega.

Konkurentsiamet vaide esitajatega ei nõustu. Konkurentsiamet on seisukohal, et Otsusega kooskõlastatud Metoodika lähtub põhimõttest, et elektrisüsteemi bilansi tagamise kulud põhjustab nii tootmine kui ka tarbimine ning seetõttu on põhjendatud kulude kandmine samuti nii tootmise kui ka tarbimise poolt. Edasiarveldusmehhanismi viis on bilansihaldurite otsustada, mis annab bilansihalduritele selles osas valiku vabaks hinnakujunduseks ehk on vabaduse kujundada elektripakette vastavalt vabaturupõhimõtetele. ELTS § 75¹ lõige 1 sätestab küll nõuded arvel esitatavate andmete kohta, kuid ei reguleeri arvel esitatavaid hinnakomponente ega nende hulka. Selline lähenemine täidab EBGL artiklis 44 lõike 1 punktis g sätestatud üldpõhimõtet soodustada turuosaliste vahelist konkurentsi ning võimaldab vajadusel bilansiteenusega seotud kasumi või kahjumi võrgukasutajale edasi anda. Lisaks on Konkurentsiamet tuvastanud, et nii AS Alexela, Elektrum Eesti OÜ ja Eesti Energia AS-i kehtivad elektrilepingu tüüptingimused võimaldavad tüüptingimusi ja hinnakirja ühepoolset muuta, kui selline vajadus tuleneb õigusaktide, turuolukorra või tururegulatsiooni muutumisest ja elektrituru arengutest või lepinguga seotud teenuste või äririskide paremast määratlemisest (vt ka punkt 2.2).

Lisaks Konkurentsiamet on seisukohal, et tasakaalustamisvõimsuse hankekulude hinnastamine ülekandevõrgutariifi ei ole põhjendatud, kuna bilansivastutuse tagamine ei ole otseselt seotud ülekandevõrgu füüsilise käitamisega ega võrguteenuse pakkumisega ning ülekandetariif rakendub vaid tarbijatele. ELTS alusel on bilansivastutus iga turuosalise kohustus tagada, et tema poolt kauplemisperioodil ostetud ja/või võrku antud elektrienergia kogus ning tema poolt samal kauplemisperioodil müüdud ja/või võrgust võetud elektrienergia kogus on tasakaalus. See tähendab, et elektrisüsteemiga ühendatud kõik tootjad ja tarbijad vastutavad süsteemi tasakaalu eest, aidates kaasa sellele, et elektritootmine ja tarbimine oleksid omavahel tasakaalus. Sellest tulenevalt on põhjendatud lähenemine, et tasakaalustamisvõimsuse hankekulud hinnastatakse läbi bilansihaldurite/elektrimüüjate lõppkliendile (tootjatele ja tarbijatele). Ühtse edasiarveldusmehhanismi puudumist ning sellise mehhanismi vastuolu vabaturu põhimõtetega ning võimalikku konkurentsi ja tarbijaid kahjustavat mõju on Konkurentsiamet eelnevalt selgitanud (vt ka punkt 2.2).

Konkurentsiamet kordab siinkohal (vt ka eelnevat punkti 2.2.) et puuduvad alused arvata või järeldada, et Elering käitub ebamõistlikult Metoodikas sisalduvate tariifide arvutamisel ning, et Eleringi eesmärgiks on kahjustada tariifide arvutamisel bilansihaldurite tegevust (vt ka ameti lisaseisukohtasid punktis 2.2). Eeltoodut arvestades piirdub amet siinkohal, et Otsusega kooskõlastatud Metoodikas sisalduvatest arvelduspõhimõtetest lähtuvalt tagab Elering oma tegevusega, EBGL artikkel 44 lõige 1 punkti i kohast, rahalist neutraalsust. Kui bilansihaldurite hinnangul siiski selline kahjustav tegevus Eleringi poolt praktikas peaks esinema, on võimalus esitada kaebus Konkurentsiametile. (vt ka punkt 2.2)

Konkurentsiamet jääb seisukohale, et on Metoodikat kooskõlastades vajalikul määral lähtunud HMS § 4 lg 2 sätestatust, mille järgi kaalutusõigust tuleb teostada kooskõlas volituse piiride, kaalutusõiguse eesmärgi ning õiguse üldpõhimõtetega, arvestades olulisi asjaolusid ning kaaludes põhjendatud huve. Samuti on ameti tegevus kooskõlas HMS § 6, mille järgi haldusorgan on kohustatud välja selgitama menetletavas asjas olulise tähendusega asjaolud ja vajaduse korral koguma selleks tõendeid oma algatusel. Seda kinnitab ka läbiviidud haldusmenetluse käik. Ka on antud juhul täidetud HMS § 3 lõikes 2 sätestatu, et halduse õigusakt ja toiming peab olema kohane, vajalik ning proportsionaalne seotud eesmärgi suhtes.

Vaide esitajate vastupidised üldsõnalised väited eeltoodut kahtluse alla ei sea. Kuna ka siinkohal ei ole vaide esitajate poolt väljatoodud Riigikohtu lahendid asjakohased – puuduvad alused järeldada, et vaide esitajate õigusi on rikutud, amet neid siinkohal ei käsita.

2.4. Vaide esitajate täiendavad seisukohad ja andmed

Vaide esitajad toovad 05.06.2024 Konkurentsiametile esitatud kirjalikes seisukohtades välja (kokkuvõtvat), et jäävad oma 06.05.2024 esitatud vaides toodu juurde ning on valmis eraldiseisvalt esitama Konkurentsiametile täiendavat teavet iga turuosalise poolt kantava kahju indikatiivse ulatuse kohta, mis tekiks igale vaide esitanud turuosalisele Konkurentsiameti Otsuse tõttu. Vaide esitajad toovad kahju tekkimise põhjusena välja eeltoodud ühtse edasihinnastamise mehhanismi puudumise. (vt ka punkt 2.2)

Vaide esitajad toovad ettepanekuna välja, et Eesti kehtivaid õigusakte tuleks muuta selliselt, et reservturgude baaskulud nõ, elektrisüsteemi funktsioneerimiseks hüvitatakse ülekandevõrgu võrgutasu kaudu, mis annaks vaide esitajate hinnangul pikaajalise kindluse reservvõimsuse toodete osas, mida süsteemihaldur kavatses hankida ning ühtlasi ei kahjustaks see Eesti elektritootjate konkurentsivõimet Eestiga ühendatud lähiturudel. Lisaks toovad vaide esitajad välja, et EBGL artikkel 8 lõige 2 võimaldab katta reservvõimsuse kulud võrgutasude kaudu ning Energeetikasektorit reguleerivate asutuste koostööameti (ACER) 2015. aasta aruandele (Aruanne) tuginedes on olulisemad Kesk-Euroopa riigid sellise lähenemise valitud¹¹.

12.06.2024 esitas AS Alexela mõjude hinnangu.

14.06.2024 esitas Eesti Energia AS mõjude hinnangu.

17.06.2024 esitas Elektrum Eesti OÜ mõjude hinnangu.

Konkurentsiamet on seisukohal, et edasiarveldusmehhanismi viis on bilansihaldurite otsustada, mis annab bilansihalduritele selles osas valiku vabaks hinnakujunduseks ehk on vabaduse kujundada elektripakette vastavalt vabaturupõhimõtetele. ELTS § 75¹ lõige 1 sätestab küll nõuded arvel esitatavate andmete kohta, kuid ei reguleeri arvel esitatavaid hinnakomponente ega nende hulka. Selline lähenemine täidab EBGL artiklis 44 lõike 1 punktis g sätestatud üldpõhimõtet soodustada turuosaliste vahelist konkurentsi ning võimaldab vajadusel bilansiteenusena seotud kasumi või kahjumi võrgukasutajale edasi anda. Lisaks on Konkurentsiamet tuvastanud, et nii AS Alexela, Elektrum Eesti OÜ ja Eesti Energia AS-i kehtivad elektrilepingu tüüptingimused võimaldavad tüüptingimusi ja hinnakirja ühepoolset muuta, kui selline vajadus tuleneb õigusaktide, turuolukorra või tururegulatsiooni muutumisest ja elektrituru arengutest või lepinguga seotud teenuste või äririskide paremast määratlemisest. Seega on Konkurentsiameti hinnangul bilansihaldurid (ja elektrimüüjad) oma kehtivate tüüptingimustega maandanud turuolukorrast (sh reservvõimsuste hankimisega tingitud kulude lisandumisest bilansiteenusesse) tingitud äririskid, kuna ka Euroopa õigusakt EBGL artikkel 44 lõige 3 näeb ette tasakaalustamisvõimsuse hankekuludega seonduva täiendava arveldusmehhanismi kohaldamist bilansihaldurite suhtes. Konkurentsiamet on ka juba eelnevalt esitatud põhjendustel seisukohal, et Otsusega kooskõlastatud Metoodika, on kooskõlas Euroopa õigusega, sealhulgas EBGL artiklis 5 ja artiklis 44 sätestatuga. (vt ka punkt 2.2)

Tasakaalustamisvõimsuse hankekulude hinnastamine ülekandevõrgutariifi ei ole Konkurentsiameti hinnangul põhjendatud, kuna bilansivastutuse tagamine ei ole otseselt seotud ülekandevõrgu füüsilise käitamisega ega võrguteenus pakkumisega ning ülekandetariif

¹¹ ACER Market Monitoring Report, 2015, lk 210, punkt 569

https://acer.europa.eu/sites/default/files/documents/Publications/ACER_Market_Monitoring_Report_2015.pdf

rakendub vaid tarbijatele (Eestis ei ole rakendatud tootjariifi). ELTS alusel on bilansivastutus iga turuosalise kohustus tagada, et tema poolt kauplemisperioodil ostetud ja/või võrku antud elektrienergia kogus ning tema poolt samal kauplemisperioodil müüdud ja/või võrgust võetud elektrienergia kogus on tasakaalus. See tähendab, et elektrisüsteemiga ühendatud kõik tootjad ja tarbijad vastutavad süsteemi tasakaalu eest, aidates kaasa sellele, et elektritootmine ja tarbimine oleksid omavahel tasakaalus. Tulenevalt eeltoodust ning asjaolust, et eabilanss on suurel määral põhjustatud ka tootmisest (siinjuures eriti taastuvenergia tootmisest) on põhjendatud lähenemine, et tasakaalustamisvõimsuse hankekulud hinnastatakse läbi bilansihaldurite/elektrimüüjate lõppkliendile (tootjatele ja tarbijatele).

ACER-i 2015. aasta Aruandes on küll väljatoodud, et paljudes Kesk-Euroopa riikides oli sellel hetkel kasutusel lähenemine, kus eabilansi tasudega kaeti vaid väike osa tasakaalustamisvõimsuse kuludest. Samas Aruandes on ACER aga seisukohal, et lähenemine, kus eabilansi tasudega jäetakse katmata tasakaalustamisvõimsuse kulud (kaetakse ülekandevõrgu tariifist sotsialiseeritult), **ei paku bilansihalduritele piisavat stiimulit tagada efektiivselt süsteemi (oma bilansipiirkonna) tasakaalus hoidmist. ACER toob välja, et tasakaalustamisvõimsuste kulude sotsialiseerimine (ülekandevõrgu tariifi lisamine) võib piirata bilansihaldurite stiimulit hoida süsteemi efektiivselt tasakaalus ning sellisel juhul on vajalik leida bilansihalduritele täiendavaid stiimuleid.**¹² Konkurentsiamet juhib tähelepanu, et eelpool nimetatud probleem on lahendatud EBGL-is, mis jõustus aastal 2017, mille artikkel 44 lõige 3 sätestab selgelt tasakaalustamisvõimsuse hankekulude hüvitamise täiendava arveldusmehhanismi kohaldamist bilansihaldurite suhtes.

Kooskõlastatud Metoodika EBGL artikkel 44 lõikes 1 toodud arveldamisega seotud üldpõhimõtetest lähtumisega, antakse asjakohased majanduslikud signaalid, mis kajastavad tasakaalustamatuse olukorda ning tagatakse, et tasakaaluarveldamisel lähtutakse hinnast, mis kajastab energia väärtust reaalaajast ning antakse tasakaaluhalduritele stiimul tagada või taastada süsteemi tasakaal. Lisaks antakse tasakaalustamisteenuse osutajatele stiimul pakkuda ja tarnida ühendavale põhivõrguettevõtjale tasakaalustamisteenuseid. Samuti lähtub kooskõlastatud Metoodika EBGL artikkel 44 lõikes 3 toodud põhimõttest, et tasakaalustamisvõimsuse hankekuludega seonduvat arveldusmehhanismi kohaldatakse bilansihaldurite suhtes. (vt ka punkt 2.2). **Kokkuvõtvalt on kooskõlastatud Metoodikas järgitud kõigi asjakohaseid EBGL määrusest tulenevaid ning antud juhul ka vältimatult vajaliku ja kiireloomulise sünkroniseerimise protsessi läbiviimise konteksti kõige paremini sobivad meetmeid. Miks antud juhul ei ole põhjendatud sünkroniseerimisega kaasnevaid kulusid arvestada võrguteenuse hinda, siis kuna siinkohal on Konkurentsiamet oma seisukohad juba nii Otsuses kui ka läbivalt käesolevas vaidesotsuses esitanud, seda siinkohal ei korrata.**

Vaide esitajad on Konkurentsiametile esitanud mõjude hinnangud, milles on välja toodud Otsusega seonduvad võimalikud tulevikus tekkida võivad kahjud Need tulenevad vaide esitajate sõnul sõlmitud lepingute olemasolust, olemasolevate toodete kahjumlikumaks muutumisest ja turuosa langusest, tulenevalt tasakaalustamisvõimsusega kaasnevate kulude edasihinnastamise mehhanismi puudumisest.

Konkurentsiametile esitatud mõjude hinnanguid silmas pidades on amet seisukohal, et vaide esitajate subjektiivsete hinnangute kohaselt prognoositavaid kahjusid tegelikkuses bilansihalduritele ei kaasne, kuna kehtivad elektrilepingu tüüptingimused võimaldavad tüüptingimusi ja hinnakirja ühepoolselt muuta, kui selline vajadus tuleneb õigusaktide, turuolukorra või tururegulatsiooni muutumisest ja elektrituru arengutest või lepinguga seotud

¹² ACER Market Monitoring Report, 2015, lk 211, punktid 570 ja 571

https://acer.europa.eu/sites/default/files/documents/Publications/ACER_Market_Monitoring_Report_2015.pdf

teenuste või äririskide paremast määratlemisest. Samuti sätestab siinkohal lepinguliste kohustuste vahekorra muutmiseks alused ja võimalused võlaõigusseaduse § 97.

Konkurentsiamet lisab, et antud juhul valitseb ülekaalukas avalik huvi selles osas elektrivarustuskindluse ja julgeolekuolukorra tagamiseks ettenähtud sünkroniseerimise protsess viiakse läbi ning seda ka ettenähtud ning muutunud olukorrast tulenevalt kiiret aeggraafikut järgides. Kahtlemata oleks isegi juhul, kui lepingulised muudatused võiksid ka mingit negatiivset mõju bilansihaldurite tegevusele omada, siis avalikku huvi arvestades on Metoodikas tulenevate aluste rakendumine piisaval määral põhjendatud ning ei ole alust eeldada, et eraõiguslikud huvid seda üles kaaluks või Metoodika rakendumise vajadust kahtluse alla seaks. Vastupidine olukord tooks kaasa avaliku huviga vastuolus olevate ebaõigete otsustuste ja toimingute tegemise. Amet rõhutab veelkord (vt vaideotsuse punkti 2.2), et bilansihaldurite ärihuvid ei kaalu ülesse sünkroniseerimise vajadust. Siinjuures juhib Konkurentsiamet tähelepanu Riigikohtu Halduskolleegiumi 14. juuni 2019 otsusele haldusasjas 3-13-481, mille punktis 33 toob kohus välja (kokkuvõtvalt) , et ka isiku õiguste intensiivse riive puhul on lepingute ülesütlemine proportsionaalne, kui selleks valitseb avalik huvi. Konkurentsiamet on seisukohal, et antud juhul puuduvad isegi alused järeldada vaide esitajate huvide kahjustumisest, rääkimata nende intensiivsest riivest. Ka on bilansihaldurid (ja elektrimüüjad) oma kehtivate tüüptingimustega maandanud turuolukorrast (sh reservvõimsuste hankimisega tingitud kulude lisandumisest bilansiteenusesse) tingitud äririskid, kuna ka Euroopa õigusakt EBGL artikkel 44 lõige 3 näeb ette tasakaalustamisvõimsuse hankekuludega seonduva täiendava arveldusmehhanismi kohaldamist bilansihaldurite suhtes. (vt ka punkt 2.2).

Kokkuvõtteks: Amet on AS Alexela, Elektrum Eesti OÜ ja Eesti Energia AS-i poolt vaides esitatud seisukohtasid analüüsides ning Otsust ning sellega seonduvaid asjaolusid veelkord hinnates jõudnud järeldusele, et vaides esitatu ei anna alust Otsuse kahtluse alla seadmiseks või muutmiseks. Selleks puuduvad ka muud asjaolud. **Vaie on põhjendamatu ja tuleb jätta rahuldamata.**

(allkirjastatud digitaalselt)

Külli Haab

regulatsiooniteenistuse juhataja-peadirektori asetäitja

Lisad:

1. Elering AS elektrienergia bilansiteenuse hinna arvutamise ühtse metoodika muudatuste kooskõlastamine
2. AS Alexela, Elektrum Eesti OÜ ja Eesti Energia AS VAIE Konkurentsiameti 05.04.2024 otsusele nr 7-10/2024-007
3. *Balancing Capacity Cost Settlement*
4. Elektrituru nõukoda 25.03.2024
5. Elektri bilansiteenuse hinna arvutamise ühtse metoodika ja bilansilepingu tüüptingimuste avalik konsultatsioon

6. AS Alexela kodutarbija elektrilepingu tüüptingimused
7. AS Alexela äritarbija elektrilepingu tüüptingimused
8. Elektrum Eesti OÜ ÜLDSÄTTED Kodutarbija elektrienergia müügilepingu II osa Kehtivad alates 01.08.2024
9. Elektrum Eesti OÜ ÜLDSÄTTED Juriidilise isiku elektrienergia müügilepingu II osa Kehtivad alates 01.06.2024
10. Enefit AS elektrilepingu tüüptingimused